

‘Literatuur is veel minder heilig dan men denkt’

Interview met boekwetenschapper Lisa Kuitert

‘Er verschijnen vandaag de dag te veel boeken die niemand lust. Subsidieproza.’ De ‘zelfreinigende werking van de commercie’ zou in de Nederlandse Republiek der Letteren ‘node worden gemist’. Na deze en nog meer controversiële uitspraken die Lisa Kuitert het afgelopen jaar deed in haar inaugurele rede aan de Universiteit van Amsterdam, viel literair Nederland over haar heen. Kuitert verweert zich.

‘Het onderzoek dat ik bij Boekwetenschap wil uitvoeren, richt zich onder meer op de vraag of schrijvers zelf hebben meegewerkt aan de hoge status die de literatuur zich in de loop van de geschiedenis heeft verworven. Rond 1800 bestond het begrip “literatuur” in Nederland namelijk nog niet. Proza besloeg toen alle mogelijke teksten: astronomische, wetenschappelijke, politieke en filosofische teksten. Daar ging zich toen een bepaalde vorm van losmaken, de meer artistieke of literaire tekst, waarover vervolgens steeds gewichtiger werd gedaan. Waarom eigenlijk? Wat mij interesseert is in hoeverre schrijvers en uitgeverijen daartoe hebben bijgedragen en wat precies hun beweegredenen waren. Hadden ze er soms indirect economisch belang bij om het literaire genre eruit te tillen? Vooral die sociaal-culturele status van literatuur en van schrijvers vind ik interessant. Daar hoort ook de vraag bij vanaf welk moment de schrijver als een soort genie of opinieleider wordt gezien.

‘Naast mijn onderzoek leid ik ook studenten op die zich voorbereiden op een redacteurschap bij een uitgeverij. Daarom ben ik gepitst op actuele kwesties die zich in de boekenbranche voordoen. De vaste boekenprijs bijvoorbeeld. Deze discussie wordt volgens mij sterk door ideologische stellingnames bepaald. Niemand kan immers precies voorspellen hoe het gaat lopen. In Spanje hebben ze de vaste boekenprijs losgelaten, en daar worden nu per hoofd van de bevolking meer boeken gekocht dan hier. Toch ben ik tegen het loslaten van de vaste boekenprijs, omdat ik niet geloof dat goedkope bestsellers zo bevorderlijk zullen zijn voor de leescultuur. Bovendien, het zal misschien neerkomen op een prijsverlaging van een euro per boek, en daar gaat volgens mij niemand een boek méér door kopen. De enigen die er beter van zullen worden, zijn ‘de vrije jongens’, die echt kunnen gaan stunten met hun prijzen. Het boekenvak hangt nu eenmaal aan elkaar van beleefdheidsregeltjes en ik vind dat je dat moet handhaven. In het wetsvoorstel van Halsema en Dittrich wordt gesteld dat het boek een cultuurproduct in plaats van een economisch product zou moeten zijn en daar ben ik het mee eens.’

‘Ik ben tegen het loslaten van de vaste boekenprijs, omdat ik niet geloof dat goedkope bestsellers zo bevorderlijk zullen zijn voor de leescultuur’

Verzakelijking

‘Wat mij fascineert, is het verband tussen het commerciële beleid van uitgeverijen en het literaire klimaat. Met andere woorden: in hoeverre is geld van invloed op de literatuur? Ik heb dat ook in mijn inaugurele rede aangestipt. Het zou interessant zijn een meer economische geschiedenis van de literatuur te schrijven. Zo kun je bijvoorbeeld zeggen dat concernvorming over het algemeen een negatief effect heeft gehad op het literaire aanbod, onder meer omdat er achter de schermen altijd aandeelhouders staan te trappelen die hoge winstcijfers eisen. Op zich is er helemaal niets mis met commercie. Alleen, de managers die vroeger de smeerkazenfabrieken runden en nu een uitgeverij moeten leiden en dan zeggen: “Tien procent winst en voor minder doen we het niet”, dat werkt volgens mij niet. Maar laten we vooropstellen dat uitgeverijen geen idealistische doelstellingen hebben. Waar het op neerkomt, is dat de zaak overeind blijft. Het zal nooit zo zijn dat als een uitgeverij een jaar eens flink wat winst heeft gemaakt, ze dan het volgende jaar meer dichtbundels zal uitgeven. Dat is gewoon flauwekul.

‘Waar ik me zorgen over maak, is de verhouding tussen uitgeverijen en auteurs, die is enorm veranderd. Ik vind het een kwalijke zaak dat veel redacteuren niet of nauwelijks meer lezen. Ik kom met mijn stagiairs elk jaar bij zo’n twintig uitgeverijen over de vloer en dan hoor ik meer dan eens: “Nee lezen doen we niet meer, dat besteden we uit.” Ik vind dat heel raar. Misschien is het typisch Nederlands. Ik vraag me af hoe die gesprekken tus-

sen schrijvers en redacteuren nog verlopen. De werkdruk bij uitgeverijen is natuurlijk ontzettend hoog, dat is ook een gevolg van de verzakelijking. Op zich is dat zorgwekkend, maar als ik naar het hele boekenklimaat in Nederland kijk, ben ik toch niet ontevreden.

‘Ik vind het een kwalijke zaak dat veel redacteuren niet of nauwelijks meer lezen’

‘De commercialisering van de literatuur is heus niet alleen maar slecht. Ik heb bijvoorbeeld niets tegen de schrijver als product, die steeds meer op affiches en in reclamespots te zien is, als de schrijver daar geen bezwaar tegen heeft en als het de verkoop van boeken maar stimuleert. Dat literatuur soms voorpaginanieuws is, hebben we toch voornamelijk aan die economisering van literatuur te danken. Daarom zien we een schrijver als Donna Tartt zelfs in het jaarnuws optreden. De aandacht die de literatuur in de media krijgt is, in vergelijking met bijvoorbeeld voetbal en de bedragen die daar omgaan, toch ongelofelijk. Nee, ik ben niet zo bang voor het slechte effect van de commercie, zoals zoveel mensen. Er heeft altijd een merkwaardig soort “charismatische ideologie” rondom literatuur bestaan en daar past de trend van “de schrijver als product” niet in, vindt men. Maar literatuur is veel minder “heilig” dan men denkt. Ook bestaat er nog altijd dat rare idee dat als een boek veel verkoopt, dat het dan niet goed kan zijn. Daar steekt ook weer zo’n verborgen ideologie achter. Wat goed is, heeft noodzakelijkerwijs een klein publiek. Dat lijkt mij onzin. Als Heumakers zich in de *NRC* beklaagt over het feit dat de literatuur steeds meer door markt en media geregeerd wordt, dan denk ik: hij hoeft Lulu Wang toch niet te lezen? Diezelfde krant is er overigens als de kippen bij om als eerste uitgebreid over het fenomeen Lulu Wang te schrijven, dus waar heeft hij het dan over?’

‘Literatuurhater’

‘Ik geloof dat commercieel proza en “subsidieproza” heel goed naast elkaar kunnen bestaan; het een bestaat dankzij het ander. Hoe meer de gewone markt wordt gedictieerd

door commercie, hoe meer er buiten de commercie waardering zal ontstaan voor niet-commerciële literatuur. Vanaf 1965 is er vanwege de subsidies van het Fonds voor de Letteren een breed aanbod van onleesbare of moeilijke boeken of literatuur met een grote L, of hoe je het maar wilt noemen, ontstaan. Was die subsidie er niet geweest, dan waren die boeken er niet geweest. Dan waren er mogelijk een heleboel schrijvers afgestapt van het idee om schrijver te worden, of hadden ze alleen voor hun eigen genoegen geschreven. In mijn rede signaleer ik de algemene trend die er met de komst van het fonds is ontstaan om een bepaald soort complexiteit in boeken te stoppen, om deze als het ware veel literairder te maken dan strikt noodzakelijk en wenselijk is. Door het fonds denken sommige schrijvers dat ze alleen subsidie krijgen als het echte literatuur is, dus gaan ze onnodig ingewikkeld doen, stoppen ze er expres veel verschillende lagen in. Ik bedoel dat veel boeken soms opzettelijk zo in elkaar gezet lijken, met bewust veel open plekken, een hoofdstuk dat eruit wordt gehaald, zodat het maar heel duister wordt. Op zich is er natuurlijk niks mis met vernieuwing. Maar een te hoge waardering voor vernieuwing, of voor het experimentele, zoals de commissies van het fonds lange tijd nastreefden, heeft volgens mij tot onleesbare literatuur geleid.

‘Waar ik in de media vooral op aangevallen ben, is dat ik in mijn rede alleen mijn eigen smaak als norm zou hebben genomen. En die smaak, die deugt blijkbaar niet. Ik ben zelfs uitgemaakt voor “literatuurhater” en voor iemand die geen kaas heeft gegeten van moderne literatuur. Het is misschien ongebruikelijk dat je als wetenschapper je persoonlijke mening verkondigt over bepaalde literatuur... Nee, ik ga echt niet zeggen welke boeken. Het gaat mij niet om maar een paar schrijvers uit de jaren tachtig, het gaat mij om een brede, algemene tendens in de literatuur van de afgelopen dertig jaar, waar ik zelf een broertje dood aan heb. Het is in een rede, een gesproken tekst, heel gebruikelijk dat je een persoonlijke noot invoegt. Maar veel mensen gaan er toch van uit dat je die als objectief boekhistoricus überhaupt niet hoort te hebben.

‘Je moet mijn rede ook zien in een breder verband. Het Fonds voor de Letteren geeft met zijn subsidies een kwaliteitsoordeel af en doet dat voornamelijk aan boeken die het economisch niet zelf kunnen redden. Connie Palmen en A.F.Th. van der Heijden hoeven inmiddels heus niet gesubsidieerd te worden. Hiermee geeft het fonds een signaal af dat er een verband bestaat tussen kwaliteit en moeilijk toegankelijke en slecht verkoopbare boeken. Als een kwaliteitsinstituut kwaliteitsoordelen geeft en daar geld aan verbindt en dit vervolgens vooral uitdeelt aan armlastige schrijvers, dan kan het niet anders of de slecht verkopende literatuur krijgt een hogere literaire status. Daar ben ik, als consument, niet blij mee. Ik weet zeker dat je dat in de canon kunt terugvinden. Als dat niet het geval zou zijn, als het beleid van het fonds geen effecten zou hebben, dan kun je het beter meteen opdoeken.’

Prijzenproza

‘Kijk, ik heb nooit gezegd dat subsidies in hun geheel afgeschaft moeten worden. Er is met name door schrijvers zelf heel wat uit mijn betoog verhaspeld. Ik snap wel dat de kwestie van het “subsidieproza” een heet hangijzer is, maar ik ben wel verbaasd over alle commotie. Normaal gesproken is er nauwelijks interesse voor mijn vakgebied. Ik

‘Waar ik vooral op aangevallen ben, is dat ik alleen mijn eigen smaak als norm zou hebben genomen. En die smaak, die deugt blijkbaar niet’

verwachtte dan ook absoluut niet dat de media daar zo massaal op af zouden komen. Gelukkig was er ook veel bijval, in *NRC Handelsblad*, *HP/de Tijd*, *Hollands Maandblad*. Jammer genoeg hebben de meeste mensen niet eens de moeite genomen om zelfs maar de verkorte versie van mijn oratie in *Vrij Nederland* te lezen, want dan hadden ze begrepen wat ik precies bedoel als ik schrijf “dat niemand dat subsidieproza lust”. Ik bedoel dan natuurlijk een bepaald soort “subsidieproza”, namelijk het proza dat vanwege het verliteratuurde karakter te graag en te vaak gesubsidieerd wordt. Bovendien zeg ik met zoveel woorden dat het mijn persoonlijke smaak, mijn mening is. Terugkijkend op de afgelopen periode in de literatuurgeschiedenis, zie je dat er een hoge waardering was voor literatuur die heel toevallig niet mijn smaak is. Ik moest dat type “verliteratuurde” proza lezen voor mijn studie Nederlands, en vond het vreselijk. Ik houd niet van ontoegankelijke, moeizaam in elkaar getimmerde en om die reden slecht verkopende boeken. Mijn oratie is gebaseerd op het feit dat literatuur een subjectief begrip is. Wat voor mij literatuur is, is het voor andere mensen niet.

‘Ik blijf erbij dat het fonds veel nodeloos ingewikkelde, complexe en vage boeken heeft gesubsidieerd’

‘Hoe het in het buitenland werkt heb ik niet onderzocht. Het feit dat in de meeste grote taalgebieden geen fondsen voor de letteren bestaan, wil nog niet zeggen dat er geen steun is voor een bepaald type literatuur. De prijzenjury’s geven bijvoorbeeld ook een kwaliteitsoordeel af. Dat heeft op literatuur hetzelfde effect als subsidies.

Dan krijg je geen subsidieproza, maar prijzenproza. Het draait volgens mij telkens weer om de vraag in hoeverre de kwaliteit wordt toegekend door de markt of door ingewijden. Daarom blijf ik bij mijn hypothese. Het zou ook raar zijn als ik daar plotseling anders over ging denken. Ik blijf erbij dat het fonds veel nodeloos ingewikkelde, complexe en vage boeken heeft gesubsidieerd, waar ik persoonlijk niets aan vind. Ik ben waarschijnlijk een heel eenvoudige lezer.’

Joke J. Hermsen is schrijver en hoofdredacteur van *Boekman*.